

Prof. dr hab. Adam Fałowski
Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej
Uniwersytet Jagielloński

Ocena

osiągnięć naukowych dr Marzanny Pomorskiej w związku z wszczęciem postępowania habilitacyjnego przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów

Dr Marzanna Pomorska jest zatrudniona od 1993 roku w Instytucie Orientalistyki (dawniej: Instytut Filologii Orientalnej) Uniwersytetu Jagiellońskiego na stanowisku adiunkta (od 2014 roku). Studia magisterskie ukończyła w roku 1992, Dyplom magistra filologii orientalnej w zakresie turkologii zdobyła na podstawie rozprawy magisterskiej pt. *Zapóżyczenia nowoperskie w języku osmańsko-tureckim (XIII-XVI w.)*, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisława Stachowskiego. Natomiast dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała w roku 2004 na podstawie rozprawy pt. *Middle Chulym noun formation*, przygotowanej pod opieką naukową prof. dr hab. Marka Stachowskiego.

Dorobek naukowy dr Marzanny Pomorskiej liczy 34 pozycje, w tym 3 monografie, 17 artykułów, 9 recenzji, 5 innych (bibliografie, komunikaty, redakcje naukowe, tłumaczenia), z tego w okresie podoktorskim (po r. 2004) – 14, w tym 2 książki, 8 artykułów, 4 inne.

Rozprawa habilitacyjna

Jako osiągnięcie naukowe (zgodnie z art. 16 ust. 2 *Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*) będące podstawą do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego dr Marzanna Pomorska wskazała jednotomową monografię pt. *Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects*, wydaną w Krakowie w roku 2017 (ss. 226). Wymieniona pozycja w opinii Autorki stanowi podsumowanie kolejnego etapu jej wieloaspektowych badań nad słownictwem i gramatyką tzw. dialektów czułymskich, czyli „dialektów, którymi posługiwały się w sposób bardzo ograniczony posługują się nadal turkojęzyczne plemiona żyjące w pld.-zach. Syberii, nad dolnym i środkowym biegiem rzeki Czulym, prawobrzeżnym dopływem Obu” (s. 2 autoreferatu). Prace te rozpoczęła Habilitantka w roku 1990 i do obecnie chwili zaowocowały

one 12 publikacjami, w tym dwiema książkowymi (doktorat i habilitacja). Można więc podejrzewać (bowiem pewności w tej kwestii jako niespecjalista nie posiadam), że dr Marzanna Pomorska jest niekwestionowanym autorytetem w dziedzinie językoznawstwa czułymskiego. W Polsce jest na pewno jedynym specjalistą w tym zakresie, a w turkologii światowej zajmuje tu pozycję wiodącą.

Trzy dialekty czułymskie: küerycki, dolnoczułymski, środkowoczcułymski (tym ostatnim posługuje się obecnie od kilkunastu do kilkudziesięciu osób) nigdy nie stworzyły języka czułymskiego, zachowując swoją odrębność genetyczną. Żaden z wymienionych dialektów nigdy nie dysponował własnym piśmiennictwem.

Material leksykalny, wykorzystany w pracach naukowych Marzanny Pomorskiej, w tym także w monografii habilitacyjnej, pochodzi wyłącznie z drugiej ręki, z badań terenowych takich badaczy, jak: W. Radłow, A.P. Duł'zon, R.M. Birjukowicz, Li Yong-Söng, G.D.S. Anderson, D.K. Harrison i in.). Należy jednak podkreślić, że Autorka odniosła się do tego materialu krytycznie, w serii artykułów, np. *Kilka uwag o nowych źródłach słownictwa czułymskiego* (2010), „*How do they make bread?*” – *a philological commentary to a Lower Chulym text recorded by A.P. Duł'zon* (2017), „*Burying in logs*” – *a philological commentary to a Lower Chulym text recorded by A.P. Duł'zon*. Ponieważ teksty dialektów czułymskich nie były zapisywane przez rodzimych użytkowników, z natury rzeczy zapisywano je przy użyciu różnych systemów transkrypcyjnych. Jak stwierdza Autorka: „Zapisy te nie są pozbawione niekonsekwencji, a także błędów na różnych płaszczyznach interpretacyjnych, w tym również semantycznej; zwłaszcza prace A.P. Duł'zona i R.M. Birjukowicz reprezentują dość niski poziom naukowy. Dopiero bardzo krytyczne podejście do materiału źródłowego, usystematyzowania go zarówno na płaszczyźnie zapisu, jak i interpretacji morfologicznej oraz semantycznej, pozwoliło na wykorzystanie go do moich badań i prezentacji syntez” (s. 4).

Rdzeń monografii *Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects* tworzą indeksy rosyjskich zapożyczeń leksykalnych obejmujące ponad 300 jednostek: środkowoczcułymskie (s. 15-76), dolnoczułymskie (s. 77-90), küeryckie (s. 91-93), wreszcie takie, co do których trudno ustalić afiliację (s. 95-105). Każde hasło zredagowano bardzo szczegółowo, a więc, uwzględniono warianty fonetyczne danego leksemu, jego znaczenie, etymon oraz wszelkie dostępne w źródłach frazy ilustrujące jego użycie. Frazy te są tłumaczone, a także podaje się źródła cytowań. Trzeba także zwrócić uwagę na niebagatelną rolę rozbudowanych przypisów, które pozwalają czytelnikowi lepiej zrozumieć i zinterpretować cytowane frazy i fragmenty tekstów. Ten sposób prezentacji zapożyczonej leksyki i ich wszechstronna interpretacja wzbudzają szacunek i uznanie.

Z racji swoich rusycystyczno-slawistycznych zainteresowań naukowych ta część monografii wzbudziła moje największe zainteresowanie. Przede wszystkim skoncentrowałem swoją uwagę na leksyce rosyjskiej. Ponieważ zdecydowana większość zapożyczeń z tego języka to wyrazy powszechnie znane, należące do języka ogólnego, więc ich rozpoznanie i interpretacja nie wzbudza zastrzeżeń. Znacznie rzadziej mamy do czynienia ze słownictwem dialektalnym, których opracowanie w zdecydowanej większości też nie nasuwa uwag krytycznych. Jedynie w kilku przypadkach można nie zgodzić się z Autorką i pokusić się o nieco inną interpretację wyrazów rosyjskich:

1. (s. 34) *qurżaq* 'ring-shaped bread or cake, Rus. бублик (хлебный)'. Widziałbym tu nie ros. dial. (niepoświadczone z akcentem na pierwszej sylabie) **krūžok* a ros. dial. коржак 'то же, что корж' (SRNG XIV: 329), ros. корж 'плоское изделие из теста', коржик 'сладкая лепешка, род пряника';
2. (s. 35) *kūlä-* 'to move'. Mam wątpliwości, czy ros. dial. гýлить odpowiada co do znaczenia ang. *to move*. Poza tym, SRNG (VII: 215) podaje zaledwie jedno użycie tego czasownika w takiej postaci (z akcentem na pierwszej sylabie) z gwar kałuskich w znaczeniu 'гулять'. Podobnie jest z гýли, гул'и 'гулянье; праздное времяпрепровождение' (tamże 214-215), nie inaczej też w przypadku гул'ять, gdzie wśród wielu znaczeń nie znajdziemy takiego, które odpowiada dokładnie ang. *to move* (w ogóle nie używa się tego czasownika w odniesieniu do jakichś urządzeń i mechanizmów, że coś 'chodzi, działa, jest w ruchu' (po polsku można np. powiedzieć „motor hula aż miło”). W związku z powyższymi wątpliwościami, a także wychodząc od tłumaczenia „слышен шум мельницы” należałoby może rozważyć użycie ros. rzeczownika гул 'huk, łoskot, warkot'?
3. (s. 60-61) *saplōt** or *saplot** 'fence or a fenced area for farm animals'. Wydaje się, że nie chodzi tu o ros. dial. заплót 'плотный забор из бревен, толстых жердей или досок' (SRNG X: 329). Konstrukcję czułymską *aran saplōtyn* tłumaczyłbym raczej jako стайка с оплотин, por. ros. dial. оплотина 1. 'рама особого устройства для плота; первый основной настил плота; бревно идущее на изготовление такой рамы или использующееся для скрепы плота', 2. 'небольшой плот', 3. 'жердь, скрепляющая определенную меру дров'. Spekulacje Lemskiej zupełnie chybione, co Autorka poddała zdroworozsądkowej krytyce;
4. (s. 84-85) *miziγ* 'brain, Rus. мозг в голове' < Rus. мозг 'id.'. Autorka koncentruje swoją uwagę na wygłosie (-γ), natomiast nie komentuje zmian wokalicznych,

ograniczając się tylko do podania: *mozg* > **mosik* > **mozik* > **mizik*. Taki rozwój rosyjskiego [a] akcentowanego jest zjawiskiem odosobnionym, spowodowanym jakoby harmonią wokaliczną, co mnie nie przekonuje (zob. s. 218). W gwarach rosyjskich występują formy мозог, мозок 'мозг' (zob. SRNG XVIII: 205), podobnie jak ukr. мозок 'ts.', dial. мізок 'ts.'. A może nie chodzi tu o nazwę mózgu, por. ros. dial. мизики 'глаза' (permskie), мизигать, мизикать, мизюгать, мизюкать 'мерцать, моргать' (SRNG XVIII: 155-156)?

Nawet gdyby recenzent miał tu rację (co bynajmniej nie jest takie pewne), gdy chodzi o wymienione powyżej cztery kontrowersyjne przykłady, to przecież nie umniejsza to w żadnym razie wartości całej pracy i nie powoduje, że dalsze wywody Autorki dotyczące adaptacji fonetycznej i morfologicznej zapożyczeń rosyjskich w dialektach czułymskich uległyby znaczącemu przewartościowaniu i zaważyły w sposób znaczący na wnioskach wynikających z analizy materiału leksykalnego.

To właśnie ta dalsza (Part C: *Phonetic adaptation of Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects*) część rozprawy ma wyjątkowe znaczenie dla badań turkologicznych. Przynosi ona kolejno opracowanie takich zagadnień, jak: 1) adaptacja spółgłosek rosyjskich w nagłosie; 2) adaptacja spółgłosek rosyjskich w śródgłosie, c) adaptacja spółgłosek rosyjskich w wygłosie; 4) adaptacja rosyjskich samogłosek (akcentowanych i nieakcentowanych w różnych pozycjach w stosunku do akcentu). Kolejne dwa rozdziały (Part D: *Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects by semantic fields and word classes*; Part E: *Morphological integration of Russian loanwords in the Chulym Turkic dialects*) znakomicie dopełniają całość, sprawiając, że zagadnienie adaptacji zapożyczeń rosyjskich w dialektach czułymskich uzyskuje pełny i wszechstronny wymiar (fonologia, morfologia, semantyka). Autorka wykazała się tu niesłychaną precyzją, a drobiazgową i rzetelną analizą materiału językowego wskazuje na jej nieporzeczną predyspozycję naukową i znakomitą orientację w przedmiocie badań. Tę część pracy należy ocenić najwyżej.

W ostatecznym rozrachunku uważam, że przedstawiona do oceny rozprawa habilitacyjna spełnia wymogi stawiane tego typu rozprawom, a jej wysoki poziom merytoryczny i metodologiczny sprawia, że stanowi ona podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilita⁰⁵²cyjnego.

Dorobek naukowy

Studia nad dialektami czułymskimi, których zwieńczeniem stała się oceniana rozprawa habilitacyjna stanowią najmocniejszą stronę dorobku naukowego dr Marzanny Pomorskiej. To ponad 1/3 (12 pozycji) całego dorobku. To tematyka rozprawy doktorskiej i habilitacyjnej.

Doktorat (*Middle Chulym noun formation*) poświęcony słowotwórstwu nominów w dialekcie środkowoczulymskim (z uwzględnieniem jako materiału porównawczego także danych pozostałych dwóch dialektów) uzyskał wysoką ocenę w środowisku turkologicznym. Poprzedziły go studia szczegółowe poświęcone czułymskim alternacjom spółgłoskowym (2001) oraz obszerne studium pt. *The Chulym and their language. An attempt at a description of Chulym phonetic and nominal morphology* (2001), opublikowane w tureckim czasopiśmie *Türk Dilleri Araştırmaları*. Jak pisze Autorka: „Artykuł ten powstał na zamówienie wydawcy tegoż czasopisma jako pewne uzupełnienie luki w porównawczej prezentacji języków tureckich. Wiadomo mi również, że stał się on podstawą do pracy dydaktycznej ze studentami turkologii, w tym turkologii w Turcji, jako przedstawiający ówczesnie najnowszy stan badań” (s. 4). Powyższy cytat (nic tu dodać, nic ująć) pozwala na wyrobienie sobie jednoznacznej opinii o pozycji Habilitantki w turkologii i znaczeniu jej dokonań naukowych na polu językoznawstwa czułymskiego.

Po ukazaniu się książki podoktorskiej (2004) ukazał się szereg pomniejszych prac poświęconych głównie zagadnieniom leksykologii czułymskiej: zapożyczenia arabskie (2005), zapożyczenia perskie (2012), nazwy miesięcy (2011), nazwy barw (2014), nowe źródła słownictwa czułymskiego (2010), a także komentarzom filologicznym do tekstów dolnoczułymskich A.P. Dul'zona (2017; 2018).

Poza problematyką czułymską należy wymienić prace traktujące o wybranych zagadnieniach z zakresu języka osmańsko-tureckiego, współczesnych dialektów anatolijskich, dialektu azerskiego w Iranie, języka tuwińskiego (którego dr Marzanna Pomorska naucza w ramach przedmiotu *Drugi język turecki*). Tutaj na pierwszy plan wysuwa się monografia *Materials for a historical dictionary of New Persian loanwords in Old Anatolian and Ottoman Turkish from the 13th to the 16th century* (2013), będąca znacznie wzbogaconą i uzupełnioną wersją rozprawy magisterskiej.

Z przedstawionych powyżej danych dotyczących dorobku naukowego Habilitantki widać jak na dłoni, że dr Marzanna Pomorska jest turkologiem spełnionym i wszechstronnym, nie ograniczającym się tylko do badania i nauczania jednego języka tureckiego.

Działalność dydaktyczna i organizacyjna

Poza standardowymi czynnościami wynikającymi z obowiązków naukowo-dydaktycznych pracownika uniwersytetu (udział w konferencjach i ich organizowanie, prowadzenie zajęć – tu jednak nie sposób nie zwrócić uwagi na dydaktyczną wszechstronność Habilitantki, prowadzi bowiem zajęcia z takich przedmiotów, jak: *Język staroturkijski*, *Język tuwiński*, *Dialekty czułymskie*, *Przegląd języków turkijskich* -, promotorstwo prac magisterskich i licencjackich, udział w komisjach egzaminacyjnych i rekrutacjach, układanie harmonogramu zajęć, doskonalenie programu studiów, opieka nad gośćmi i praca w charakterze tłumacza, staże naukowe) chciałbym wymienić kilka osiągnięć nietypowych. Są to: a) praca w redakcji czasopisma *Studia Etymologica Cracoviensia* w latach 2001-2015, b) praca w charakterze konsultanta naukowego w *Wydawnictwie Literackim*, c) popularyzowanie nauki wśród uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

Opinia o nadaniu stopnia

Po bliższym zapoznaniu się z rozprawą habilitacyjną i dorobkiem naukowym Habilitantki oraz jej dokonaniem dydaktyczno-organizacyjnymi dochodzę do wniosku, że dr Marzanna Pomorska jest już pełnowartościową i samodzielną specjalistką w zakresie językoznawstwa turkologicznego o nieprzeciętnych osiągnięciach naukowych (zwłaszcza w zakresie językoznawstwa czułymskiego), dużym potencjale i rozległych perspektywach badawczych.

Bardzo wysoko oceniam też działalność dydaktyczną Habilitantki, podkreślając przy tym fakt, że w dydaktyce nie ogranicza się do jednego języka turkijskiego i prowadzi zajęcia praktyczne z drugiego języka (tuwiński, dialekty czułymskie), a także wykłada takie przedmioty, jak *Przegląd języków turkijskich* i *Język staroturkijski*.

Biorąc więc pod uwagę omówiony wyżej dorobek Habilitantki, zarówno przedłożoną rozprawę, jak i pozostałe publikacje, a także jej udział w życiu naukowym, aktywność dydaktyczną i organizacyjną stwierdzam, że zasługuje ona na nadanie jej stopnia doktora habilitowanego.

Kraków, 05.11.2018